

Святаш С.В.

ПОДАТКОВЕ ПЛАНУВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ОПОДАТКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ МАКСИМІЗАЦІЇ ВИГОД ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ ТА ДЕРЖАВИ

Досліджено важливість та способи організації податкового планування як найефективнішого способу оптимізації податкових платежів. Наведені основні типи зменшення податкових платежів та основні способи ефективного податкового планування на підприємствах. Запропоновані заходи з метою запобігання ухилення від сплати податків та покращення роботи платників податків та контролюючих органів на засадах партнерства.

Ключові слова: податок, платник податків, податкове планування, податкова оптимізація, уникнення сплати податків, мінімізація податків.

Постановка проблеми. Метою будь-якої господарської діяльності є отримання прибутку. Суб'єкти господарювання ставлять перед собою ціль максимізувати чистий прибуток, що і є показником успішної економічної діяльності. Одним із чинників досягнення поставленої цілі – збільшення чистого прибутку – є оптимізація податкових платежів. В той же час інший суб'єкт оподаткування – держава в особі контролюючих органів – зацікавлений в максимізації отримання податкових відрахувань. Для обох суб'єктів економічної та фіскальної діяльності важливим в даному питанні є податкове планування.

Ефективна діяльність базується на впровадженні та застосуванні оптимального планування. Керування прибутковістю діяльності економічного суб'єкта ґрунтується на застосуванні економічних важелів, застосуванні оптимальних підходів планування, зокрема і податкового, та ефективній оцінці результатів таких методів оптимізації.

Недосконалість податкового законодавства на фоні посилення податкового тиску на підприємства-платників спонукають останніх ухилятися від сплати податків, що є злочином перед державою. Разом з тим, використання підприємствами можливих законних способів щодо мінімізації податків дають змогу протистояти фінансовим труднощам. Сьогодні мінімізація податків стає одним з найважливіших завдань фінансового управління підприємства в контексті управління фінансовими ресурсами [1, с. 55].

Більшість підприємств-платників податків ототожнює податкове планування з легальними методами зменшення податкового навантаження

на підприємство, деякі враховують сучасні методи податкової оптимізації, що дозволяє бути більш конкурентоспроможними. Окрім того, необхідність податкового планування витікає із самого податкового законодавства через наявність різних податкових режимів, різних методів обчислення податкової бази та різні податкові пільги. Відтак, як зазначає Магопець О. А., податкове планування «дозволяє мінімізувати всю сукупність податкових платежів і зобов'язань, суттєво знижує ризики неправильного обчислення податків і, відповідно, захищає підприємство від можливих суттєвих збитків, пов'язаних із застосуванням штрафних санкцій» [2, с. 185].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Місце податкового планування в управлінні фінансами розглядалося і вітчизняними, і закордонними науковцями. Серед вітчизняних слід виділити праці Акіншиної О. В. [9], Загороднього А. Г., Баранова С. О. [4], Бець М. Т. [1], Бризгаліної А. В., Єлісеєва А. В., Каламбета С. В., Кожінова В. А., Магопець О. А. [3], Мацелика М. О., Мініна І. Г. [10], Медведева А. Н., Редько І. А. [7], Скворцової М. М., Сутиріної С. Ф., Шарікової О. Г. [8] та ін. Однак, на сьогодні відсутній єдиний підхід відносно формування принципів та чітких методів податкового планування на підприємствах, а відтак і оптимізації податкових платежів. Наразі розглядають мінімізацію податкових платежів лише окремих податкових платежів, але ж підприємства можуть укріпити своє фінансове становище та позицію на ринку, якщо будуть використовувати легальні можливості мінімізації податкових платежів, використовуючи можливості податкового планування.

Усе це свідчить про важливість досліджуваної тематики та її актуальність. Адже визначення системи та моделей податкового планування та оптимізації податкових платежів дозволить ефективно впровадження напрацювань у

© Святаш Світлана Василівна, аспірантка кафедри фінансів, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, тел.: 0957165293, e-mail: svitlana_sviatash@ukr.net

практичну сферу, а відтак і поліпшити ринкові можливості суб'єктів господарювання, адже вивільнені кошти за допомогою податкового планування та оптимізації економічний суб'єкт може спрямувати у розвиток господарської діяльності.

Оптимізацію оподаткування у найширшому її розумінні визначають як порівняння різних варіантів ділової активності та використання ресурсів з метою виявлення найнижчого рівня податкових зобов'язань, які виникають при цьому [3, с. 43]. Податкова оптимізація ґрунтується на положеннях податкового законодавства, а відтак постійні зміни податкового законодавства стимулюють до удосконалення податкової політики на підприємстві та визначення нових конкретних заходів мінімізації податкових платежів.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у вивченні теоретичних засад ефективного податкового планування та оптимізації податкових платежів у контексті прогалин податкового законодавства на основі наукових доробок у даному напрямку для забезпечення оптимального планування податкових наслідків для досягнення суб'єктом господарювання поставленої цілі – максимізації прибутку. Окрім того, важливим аспектом є

законність досягнення мінімізації податкових платежів з метою справедливості відрахувань та повноти сплати податків.

Опис основного матеріалу дослідження. Податкове планування становить найбільш оптимальну податкову політику, яка має забезпечити досягнення найнижчого рівня податкових виплат, а відтак і найоптимальніший шлях провадження фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання – платника податків.

Економія потенційних податкових виплат дозволить не лише оптимізувати належні до сплати податкові платежі, а й підвищити фінансову стійкість підприємства. Отже, окрім завдань податкового планування як збереження оборотних коштів, зростання ефективності господарської діяльності та уникнення неефективного управління можемо називати одним із основних завдань – ефективність механізмів та методів мінімізації оподаткування.

Загалом цілі податкового планування можуть варіюватися залежно від шляхів їх досягнення. Так, базуючись на орієнтирах господарської діяльності, можемо виділити 3 основні типи зменшення податкових платежів (див. рис.1).

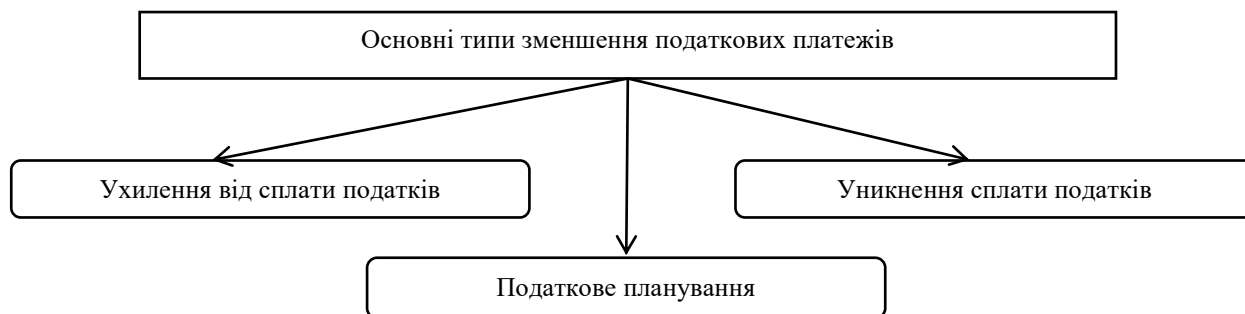

Рис. 1. Основні типи зменшення податкових платежів*

* Складено авторкою на основі джерел 3, 4

Власне, платники податків до оптимізації податкових платежів відносять будь-які законні чи незаконні дії, які спрямовані на зменшення належних до сплати податкових платежів.

Баранов С. О. зазначає, що в економічній літературі відсутній єдиний теоретичний підхід до дослідження проблеми несплати податків та обов'язкових платежів до бюджету в повному обсязі [4, с. 68]. Через відсутність чіткої методології та підходу до розуміння даної проблематики науковці та економісти часто використовують терміни «ухилення від сплати податків» та «уникнення сплати податків» як синоніми, а поняття «податкова оптимізація» розуміють як сукупність поданих вище понять у широкому їх розумінні.

Ухилення від сплати податків є незаконною

діяльністю, а тому підпадає під дію ст. 212 Кримінального кодексу України – ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) [5]. Американська податкова служба виділяє наступні найбільш поширені нелегальні види податкової оптимізації, або ухилення від сплати податків: свідоме заниження або приховування доходів; ведення подвійного обліку операцій та неправильні записи в книгах; наведення неправдивих або завищених відрахувань з прибутку; показ особистих витрат як витрати бізнесу; передавання активів або доходів на осіб з пільговим оподаткуванням; проведення фіктивних угод для уникнення зобов'язань [6].

Дисципліновані платники податків опиняються у невігідних умовах поряд з тими підприємствами, які ухиляються від сплати

податків. Ухилення від сплати податків можна пояснити в першу чергу наявністю прогалин у законодавстві, високий рівень професійності та обізнаності фінансових менеджерів та податкових фахівців в суб'єктів господарювання і в той же час прослідковується недостатня (не в ногу з часом) підготовка кадрів податкових та правоохоронних органів. Реформування податкової системи повинно забезпечувати прозорість податкового законодавства та підвищення мотивації до сплати податків з метою уникнення ухилення від сплати податків суб'єктів господарювання.

Так, під уникненням сплати податків слід розуміти мінімізацію податкових зобов'язань шляхом використання прогалин та суперечностей у податковому законодавстві. Це означає, що платник податків подає до відповідних контролюючих органів звітність, а відтак працює легально. Тобто уникнення зайвого оподаткування (оптимізація оподаткування) є зменшенням зобов'язань суб'єкта господарювання зі сплати податків, зборів та обов'язкових платежів в межах чинного законодавства, керуючись правилом «що не заборонене законом – те дозволене». Особливістю такої оптимізації є те, що зі зміною податкового законодавства деякі способи уникнення зайвого оподаткування стають незаконними, або втрачають свою ефективність.

Найдієвішим законним інструментом оптимізації є податкове планування – «легальний спосіб зменшення податкових зобов'язань, заснований на використанні можливостей, наданих податковим законодавством, шляхом розподілу платежів, виходячи з надходжень економічного суб'єкта з використанням бухгалтерського обліку» [4, с. 70]. Податкове планування є частиною корпоративного планування, або загальногосподарського планування, якщо говорити і про домогосподарства як платників податків.

Основними інструментами податкового планування у розрізі оптимізації податкових платежів є податкові пільги, планування форм договірних відносин, цінову політику угод. Окрім того, використовують виведення грошових коштів з-під оподаткування, перекази грошових коштів у регіон із пільговим оподаткуванням та перенесення податкових

платежі на наступні періоди (відстрочення податкових платежів).

Власне на сьогодні наявні численні способи податкового планування, і платники податків–економічні контрагенти вільні обирати той, який найбільше підходить саме їм. На рис. 2 поданий обмежений перелік способів податкового планування, які можуть використовуватися платниками податків.

Так, використання недоліків законодавства є найбільш ризикованим та короткочасним. Недоліки в податковому законодавстві спричинені постійною його зміною, хоча держава і зацікавлена в ліквідації законодавчих прогалин. Часто такі дії платників податків (пов'язані з використанням недоліків податкового законодавства) призводять до конфліктних ситуацій, а тому не можуть бути використовувані в довгостроковій перспективі, а лише як реагування на поточну проблему.

Способи оптимізації, як створення імітаційної фінансової моделі, ведення звітно-аналітичної податкової діяльності, організація угод та ефективний податковий контроль на підприємстві тісно пов'язані із збором інформації, її аналізі та побудові подальших ефективних дій, спираючись на досвід та прогнози, а тому є ефективним зряддям для досягнення оптимізації витрат на підприємстві, зокрема і податкових.

Саме ефективне податкове планування передбачає використання найкращих методів й інструментів податкового планування для кожного окремого періоду, розрахунок податкових платежів, розробку відповідно до обраної моделі податкового планування на підприємстві тощо.

Як зазначає Баранов С. О. [4, с. 72], традиційно увага приділяється оптимізації оподаткування на рівні підприємства, а наприклад Редько І. А. [7] та Шарікова О. В. [8] зазначають, що домогосподарства або окремі приватні особи також використовують прогалини у законодавстві (наприклад фіктивно завищена заробітна плата у період виходу на пенсію). Однак, дійсно, типовою є ситуація, коли підприємства використовують категорію пільгових платників податків чи категорій населення.

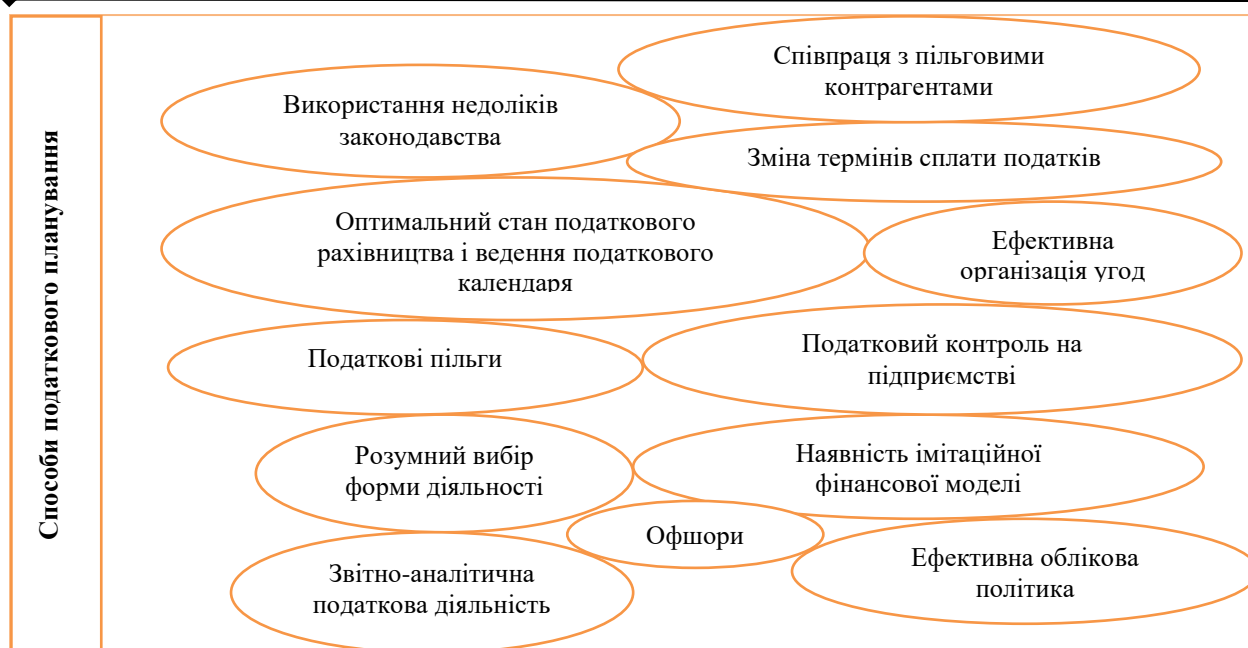

Рис. 2. Способи податкового планування з метою оптимізації оподаткування*

* Складено авторкою на основі джерела 1, 9, 11

Власне для держави будь-яка оптимізація оподаткування є негативним явищем, адже держава не доотримує платежі до бюджету. Однак зменшення витрат підприємства поліпшує фінансово-господарський стан платників податків, і є нормальним явищем ведення бізнесу та економічних процесів. У такому випадку держава навіть зацікавлена в оптимізації оподаткування у платників податків у довгостроковій перспективі, адже за нормальних ринкових умов зменшення витрат на сплату податків підвищує фінансову стійкість підприємства, покращує та може бути фактором подальшого розвитку та розширення платника податків, а відтак і збільшення податкових платежів у майбутньому.

Деякі науковці та економісти вважають, що податкова мінімізація має за мету граничне зменшення податкових платежів до бюджету, а податкова оптимізація шукає максимально оптимальний шлях розвитку суб'єкта господарювання чи іншого платника податків з метою зменшення податкових платежів. Тому можемо зробити висновок, що податкова оптимізація є ширшим поняттям за поняття «податкова мінімізація».

Таким чином, з боку держави логічно було б покращити податкове адміністрування, шляхом автоматизації податкових програм як у платників податків, так і в контролюючих органах, що дозволило б уникнути людський фактор та підвищити ефективність логічної та арифметичної перевірки. Мінін І. Г. пропонує ввести в діяльність державної податкової служби автоматичну автоматизовану інформаційну

систему, за допомогою якої запровадити системи електронного аудиту і звітності, автоматизувати процедуру обліку та контролю за платниками, забезпечити швидкий обмін інформацією з іншими державними відомствами: Національним банком України, Держкомстатом, органами внутрішніх справ, митною службою та іншими та вдосконалити форми звітності по сплаті податків [10]. Варто також проводити навчання та підвищення кваліфікації кадрів контролюючих органів через швидкі зміни у моделях ведення господарства та нові виклики сьогодення. Важливим у питанні законної оптимізації податкових платежів є також доступність до знань легальних методів оптимізації, мотивація до легалізації заробітної плати та зайнятості, лояльні та знижені, пільгові ставки податків для інноваційних та прогресивних економічних галузей, прозорість розподілу державних коштів, підвищення довіри до контролюючих та правоохоронних органів, автоматизація роботи підприємств та податкових органів та максимальна їх співпраця у режимі партнерства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, за словами судді Лернеду Хенду «Немає нічого осудливого в тому, що справи ведуться таким чином, щоб можна було платити податків так мало, як це тільки можливо. Так роблять всі – і бідні, і багаті. І всі вони праві, оскільки ніхто не зобов'язаний платити суспільству більше, ніж тебе зобов'язує закон» [12], можемо погодитися з тим, що оптимізація податкових платежів є нормальним економічним явищем. Правильно та ефективно організована система податкового

планування дозволяє оптимально зменшити витрати на сплату податків, зборів (обов'язкових платежів), враховуючи особливості кожного суб'єкта господарювання.

Основним при оптимізації оподаткування є дотримання норм законодавства, логічне використання недоліків у ньому без використання штучних схем зниження податків, чіткої послідовності та відносної постійності використання обраних методів оптимізації, максимізація вигод за рахунок розумної мінімізації витрат, ефективність застосовуваних методів оптимізації (витрати на них не повинні перевищувати вигоди, отримані від обраних кроків).

Одним з найважливіших чинників попередження та виявлення незаконного ухилення від сплати податків є технічне та програмне забезпечення контролюючих органів. Доцільно також впровадити єдине програмне забезпечення для платників податків щодо формування звітності, яке б було логічно інтегроване до програмного забезпечення податкових органів, а відтак вони мали б змогу здійснити автоматичну повну перевірку господарської діяльності платника податків. Така автоматизація дозволить співпрацювати платникам податків між собою (контрагентами), з державою та державі (між різними відомствами на базі єдиної бази інформації) з платниками

податків в режимі партнерства.

Держава вже робить кроки назустріч підприємцям щодо можливості оптимізації податкових платежів та «сервісної» роботи контролюючих органів. Тому оптимізація оподаткування являє собою ефективне та продумане планування податкових платежів, що не буде суперечити чинному законодавству і дозволить досягнути максимальні результати поставлених цілей, побудувати найоптимальнішу модель мінімізації податкових витрат.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку полягають у вдосконаленні системи методів податкової оптимізації; налагодженні взаємозв'язків між платниками податків та контролюючими органами в режимі партнерства; моделюванні єдиної інформаційної бази для державних органів а також програми рахівництва (зокрема податкового рахівництва) для суб'єктів господарювання, яка б була «розумно», з обмеженим доступом для третіх осіб, інтегрована у податкову базу. Передбачається також дослідження впливу впровадження даних змін на ефективність ведення податкового рахівництва та оптимізацію оподаткування суб'єктів господарювання, а також на ефективність роботи контролюючих (податкових) органів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бець М. Т. Оптимізація податкового планування на підприємствах України // М. Т. Бець, Н. М. Клим // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2007. – № 605 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 55–61.
2. Магопєць, О. А. Організація податкового планування в системі корпоративного податкового менеджменту / О. А. Магопєць // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр. - Кіровоград: КНТУ, 2008. - Вип. 14. - С. 185-193.
3. Загородній А.Г., Єлісеєв А.В. Податки та податкове планування підприємницької діяльності: Монографія. – Львів. – Цент Бізнес-Сервісу, 2003. – 152 с.
4. Баранов С. О. Ухилення від сплати податків як основний чинник тіньової економіки [Текст] / С. О. Баранов // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 12. – С. 102–106.
5. Кримінальний кодекс України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. Tax Avoidance Is Legal; Tax Evasion Is Criminal. – Filed under Federal Taxes. Fact checked on January 5, 2015. – available at: <http://www.bizfilings.com/toolkit/sbg/tax-info/fedtaxes.aspx> (Accessed 4 October 2015)
7. Рєдько І. А. Проблемні питання ухилення від сплати податків. [Електронний ресурс] / І. А. Рєдько, О. В. Мєлєнтєва. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/13_NPN_2010/Economics/65637.doc.htm
8. Шарікова О. В. Теоретичні аспекти ухилення від сплати податків / О. В. Шарікова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 10 (89). – С. 50–55.
9. Акіншина О. В. Етапи, способи та інструменти податкового планування на підприємстві [Електронний ресурс] / О. В. Акіншина, Л. І. Третьякова // Вісн. Львів. політех. ун-ту. – 2012. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua>
10. Мінін І. Г. Тіньовий сегмент податкового простору та шляхи його легалізації [Електронний ресурс] / І. Г. Мінін // Ефективна економіка. – №3. – 2013. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1905>
11. Налоговое планирование на предприятии – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.usticom.ru/nalogovoe_planirovanie_na_predpriyatii.
12. Рішення справи Gregory vs Helvering, фереральний суддя Лєрнед Хєнд, Верховний суд США, 1935 р. // ageyev.birhostihg.com.htm.

REFERENCES

1. Bets, M. T., & Klym, N. M., (2007). *Optimizatsiya podatkovoho planuvannya na pidpryyemstvakh Ukrainy [Optimization of Tax Planning at Ukrainian Enterprises]*. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika" – Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic", 605, 55–61 [in Ukrainian].
2. Magopets, O. A. (2008). *Orhanizatsiya podatkovoho planuvannya v systemi korporatyvnoho podatkovoho menedzhmentu [Organization of Tax Planning in the System of Corporate Tax Management]*. Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky: zb. nauk. pr – Scientific Papers of Kirovograd National Technical University. Economic Sciences: collection of scientific works, 14, 185-193 [in Ukrainian].
3. Zagorodniy, A. G., & Eliseev, A. V. (2003). *Podatky ta podatkovye planuvannya pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti: Monohrafiya [Taxes and Tax Planning for Entrepreneurship]*. Lviv: Center of Business-service [in Ukrainian].
4. Baranov, S. O. (2016). *Ukhylennya vid splaty podatkiv yak osnovnyi chynnyk tinovoi ekonomiky [Tax evasion as the main factor of the shadow economy]*. Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience, 12, 102–106 [in Ukrainian].
5. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Code of Ukraine]*. (n. d.). zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].
6. Tax Avoidance Is Legal; Tax Evasion Is Criminal. – Filed under Federal Taxes. Fact checked on January 5, 2015. – available at: <http://www.bizfilings.com/toolkit/sbg/tax-info/fedtaxes.aspx> (Accessed 4 October 2015).
7. Redko, I. A. & Melentyeva, O. V. Problemni pytannya ukhylennya vid splaty podatkiv [Problematic issues of tax evasion] (n. d.). www.rusnauka.com. Retrieved from http://www.rusnauka.com/13_NPN_2010/Economics/65637.doc.htm [in Ukrainian].
8. Sharikova, O. V. (2008). *Teoretychni aspekty ukhylennya vid splaty podatkiv [Theoretical Aspects of Tax Evasion]*. Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini – Formation of market relations in Ukraine, 10(89), 50-55 [in Ukrainian].
9. Akinshina, O. V. & Tretyakova, L. I. (2012). *Etapy, sposoby ta instrumenty podatkovoho planuvannya na pidpryyemstvi [Stages, methods and tools of tax planning at the enterprise]*. Vysn. Lviv. Polytechnic un-th – Visnyk of Lviv Polytechnic University, – Retrieved from: <http://ena.lp.edu.ua> [in Ukrainian].
10. Minin I. G. (2013). *Tinovyy sehment podatkovoho prostoru ta shlyakhy yoho lehalizatsiyi [Shadow segment of the tax area and ways of its legalization]*. Efektyvna ekonomika – Effective economy, 3, Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1905> [in Ukrainian].
11. Nalohovoe planyrovanye na predpryyatyy [Tax planning at the enterprise]. (n.d.) www.usticom.ru. Retrieved from: http://www.usticom.ru/nalogovoe_planirovanie_na_predpriyatii [in Russian].
11. Gregory vs. Helvering. Hearing Judge Lerner Hend, US Supreme Court, 1935. Retrieved from: ageyev.birhostihg.com.htm.

Одержано 12.09.2017 р.